

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 101/2023

Datum rozhodnutí: 20. září 2023

Závěr: *Z jednání dlužníka, jež má být kvalifikováno jako uznání dluhu ve smyslu § 639 občanského zákoníku, musí plynout, že si je existence dluhu vědom a současně že od něj lze v budoucnu očekávat plnění. Zda lze v daném jednání dlužníka seznat obojí, je třeba posuzovat z pohledu věřitele a tázat se, zda za daných okolností by osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen (tj. věřitele), chování dlužníka rozuměla tak, že si je dluhu vědom a lze od něj v budoucnu očekávat plnění. Plnění dlužníka v postavení spotřebitele na poskytnutou jistinu v době přiměřené jeho možností dle zvláštní úpravy § 87 zákona o spotřebitelském úvěru nenaplníje důvody uznání dluhu, se kterými § 639 občanského zákoníku spojuje přerušení a běh nové desetileté promlčecí lhůty, neboť takové plnění dlužníka-spotřebitele směřuje primárně k plnění dluhu v době jeho splatnosti, nikoliv k tomu, že dluh bude uhrazen v dodatečně lhůtě.*

Obsah: Spor byl veden o zaplacení dluhu z úvěrové smlouvy. Soud prvního stupně žalobě vyhověl pouze v malé části, a to v rozsahu dosud neuhrazené jistiny poskytnutého úvěru. Žaloba byla zamítnuta co do sjednaných (smluvních) úroků a poplatků spojených s vyřízením úvěru, jakož i pro úroky z prodlení. Žalobce totiž před uzavřením úvěrové smlouvy řádně neposoudil způsobilost žalovaného dostát závazkům ze smlouvy o úvěru dle § 86 zákona o spotřebitelském úvěru, a tedy smlouva o úvěru byla dle soudu neplatnou. Protože žalovaný část jistiny v mezidobí splatil, měl žalobce nárok pouze na vydání zbývajících úvěrované částky, a to z titulu bezdůvodného obohacení na straně žalovaného. K námitce promlčení nároku na doplacení zbývajících částí dluhu soud uvedl, že nárok promlčen není. Pokud totiž žalovaný splácel jednotlivé splátky dluhu dle úvěrové smlouvy, pak přesto, že tyto splátky plynuly z neplatné úvěrové smlouvy, jednalo se

dle soudu o konkludentní dohodu mezi účastníky ohledně toho, jakým způsobem bude vypořádáno bezdůvodné obohacení na straně žalovaného. Tato dohoda pak trvala až k okamžiku poslední žalovaným provedené splátky, a jelikož mezi poslední splátkou a podáním žaloby neuplynuly ještě tři roky, nárok promlčen nebyl. Soud současně odmítl argument žalobkyně, že hrazením dílčích splátek žalovaný uznal celý svůj závazek z úvěrové smlouvy (tj. i nárok žalobce na smluvní úroky, poplatky spojené s poskytnutím úvěru atd.), neboť z okolností hrazení splátek nelze dovodit, že by žalovaný uznal nad rámec jistiny i povinnost k úhradě souhrnného poplatku, když veškeré splátky, které žalovaný hradil, nepřesáhly jistinu z úvěrové smlouvy. Odvolací soud rozsudek potvrdil, avšak z částečně odlišných důvodů. Dle odvolacího soudu totiž žalovaný při provádění splátek nedodržoval původní sjednaný harmonogram splácení, a tedy nelze dovodit existenci samostatné konkludentní dohody o splátkách. Pokud však žalovaný dluh ze smlouvy postupně plnil, pak každým plněním uznal právo žalobkyně na plnění podle § 2054 odst. 2 občanského zákoníku. Z provedeního dokazování a ani ze skutkových tvrzení stran nevyplývalo, že by částečné plnění na dluh bylo doprovázeno takovými okolnostmi, z nichž by bylo možno usuzovat, že žalovaný zbytek práva na zaplacení poskytnuté jistiny neuznává. Při částečném plnění na dluh s účinky uznání § 2054 odst. 2 občanského zákoníku není podmínkou, aby byla dlužníkovi známa správná právní kvalifikace dluhu, na který plní. I když dlužník poskytuje plnění na dluh z neplatné smlouvy, tak tím uznává věřitelovo právo na plnění, a to bez ohledu na právní kvalifikaci plněného závazku. V daném případě částečným plněním na dluh z neplatné smlouvy č. 1 došlo nepochybně k uznání práva žalobkyně na plnění, které odvolací soud následně po právní stránce kvalifikoval jako nárok na vydání bezdůvodného obohacení podle § 2993 občanského zákoníku. K „poslednímu“ uznání dluhu došlo poslední splátkou žalovaného, přičemž žaloba byla podána natolik včas, že v době jejího podání neuplynula promlčení lhůta 10 let dle § 639 občanského zákoníku. Dovolání proti

rozsudku podal žalovaný, který se Nejvyššího soudu tázal, zda je možné konkludentně uznat nedluh, pokud dlužník o neexistenci dluhu neví a plní naopak neexistující závazek z absolutně neplatné smlouvy, tedy plní věřiteli závazek ze smlouvy, tedy zcela jinou částku a ze zcela jiného právního důvodu. Současně dovozoval, že ustanovení § 2054 odst. 2 občanského zákoníku nelze použít na plnění dlužníka související s absolutně neplatnou smlouvou s tím důsledkem, že by došlo k uznání dluhu. Nejvyšší soud dovolání připustil k řešení otázky, zda má plnění dlužníka dle § 87 odst. 1, věta třetí, zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, účinky konkludentního uznání dluhu ve smyslu § 639 občanského zákoníku. Podle ustanovení § 87 zákona o spotřebitelském úvěru platí, že poskytnutí poskytovatel spotřebiteli spotřebitelský úvěr v rozporu s § 86 odst. 1 větou druhou (povinnost prověřit úvěruschopnost dlužníka-spotřebitele), je smlouva neplatná. Soud k neplatnosti přihlédl i bez návrhu. Spotřebitel je povinen vrátit poskytnutou jistinu spotřebitelského úvěru v době přiměřené jeho možnostem. Nejvyšší soud připomenul své závěry vztahující se k obdobným ustanovením obchodního zákoníku (§ 407), které jsou aplikovatelné i v poměrech občanského zákoníku. K otázce posouzení okolností, z nichž lze usoudit, zda částečným plněním uznal dlužník zbytek dluhu, dovozuje Nejvyšší soud, že k uznání závazku podle § 407 odst. 3 obchodního zákoníku nepostačuje, že dlužník částečně plní svůj závazek, ale musí být splněna i druhá podmínka, že k částečnému plnění došlo za takových okolností, že lze v konkrétním případě usuzovat na to, že dlužník jeho poskytnutím uznává i zbytek závazku. Při hodnocení toho, zda lze usuzovat, že plněním dlužník uznává i zbytek závazku, je třeba vycházet z celkového jednání dlužníka, neboť zákon neukládá dlužníkovi, zda a kdy má projevit či jinak vyjádřit vůči věřiteli svůj nesouhlas s vyšší celkové pohledávky. K závěru o tom, že není naplněna uvedená podmínka, nemusí vést pouze skutečnost, že dlužník zbytek závazku po částečném plnění výslovně odmítl, postačí také, pokud z celkového jednání dlužníka vyplývá, že nehodlá hradit celý dluh. Dlužník není povinen sdělovat věřiteli, že se jedná pouze o dílčí platby a že nehodlá zbytek dluhu doplatit, jestliže dal již předtím jasně najevo, že zbytek dluhu neuznává, a z okolností předcházejících hrazení dluhu a z jednání dlužníka muselo být věřiteli jasné, že dlužník nehodlá celkový dluh uhradit. Současně však bylo dovozováno, že

dlužník uznal zbytek dluhu, plnil-li částečně svůj dluh vůči věřiteli za situace, kdy před tímto plněním nebo později nezpochybnil celkovou výši dluhu, ani případně nevytkl vady plnění. Skutečnost, že smlouva je shledána neplatnou, však nemůže nic měnit na tom, že bylo uznáno právo věřitele na plnění. Ve vztahu k § 639 občanského zákoníku pak platí, že z jednání dlužníka, jež má být kvalifikováno jako uznání dluhu, musí plynout, že si je existence dluhu vědom a současně že od něj lze v budoucnu očekávat plnění. Zda lze v daném jednání dlužníka seznat obojí, je třeba posuzovat z horizontu věřitele a za podmínky § 556 a § 6 odst. 1 občanského zákoníku se tázat, zda za daných okolností by osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen (tj. věřitele), chování dlužníka rozuměla tak, že si je dluhu vědom a lze od něj v budoucnu očekávat plnění. Tak tomu je nepochybně v případě, když dlužník učiní písemné uznání dluhu dle § 2053 občanského zákoníku bez dalšího, neboť projevuje vůli, že dluh uznává co do důvodu i výše. S ohledem na princip poctivosti je ve věřiteli vyvolána důvěra, že může v budoucnu od dlužníka očekávat plnění. Písemnému uznání dluhu nelze totiž rozumět tak, že dlužník staví najisto svoji povinnost a současně se k plnění v budoucnu necítí být povinen; šlo by o mentální rezervaci, k níž nelze přihlížet. Totéž platí *mutatis mutandis* pro případy upravené v § 2054 odst. 1 a 2 občanského zákoníku, neboť od toho, kdo plní na část dluhu či jen na úroky bez dalšího, lze důvodně očekávat, že bude plnit i v budoucnu. Úsudek o existenci konkludentně projevené vůle účastníků je třeba založit na úvaze vycházející z toho, co zjištěné vnější skutkové okolnosti v právních vztazích obvykle znamenají. Z hlediska závěru o obsahu projevené vůle není podstatná tzv. mentální rezervace jednajícího účastníka, tedy zda účastník při projevování vůle sledoval jiný cíl, než který ve skutečnosti projevil, významný není ani motiv či pohnutka, tj. vzdálenější předpoklady a představy, z nichž jednající vychází. Podstatné je pouze to, co lze objektivními hledisky hodnotit, tedy jakou vůli účastník ve skutečnosti projevil. Pojem uznání dluhu ustanovení § 639 občanského zákoníku nikterak blíže nedefinuje, a proto je třeba na požadavek očekávání usuzovat z ustanovení § 2053 a § 2054 občanského zákoníku. Ustanovení § 2054 odst. 2 občanského zákoníku nevyžaduje pouhé částečné plnění, nýbrž též to, že lze z okolností usoudit, že tímto plněním dlužník uznal zbytek dluhu. Je přitom uznán právě zbytek dluhu,

nikoliv to, co již bylo plněno. Shodně i dle § 2054 odst. 1 občanského zákoníku se uznání vztahuje na jistinu, nikterak ale již na plněné úroky. Z toho se tak podává, že má být ve věřiteli založena důvěra, že může v budoucnu očekávat i zbylou část plnění. Není-li taková důvěra vyvolána, příp. dlužník posuzovaným jednáním dává najevo, že plnění z jeho strany nelze již za žádných okolností v budoucnu očekávat, neboť částečné plnění považuje za plnění úplné, pak zbytek dluhu není zpravidla ve smyslu § 2054 odst. 2 občanského zákoníku uznán. Ve vztahu k § 87 zákona o spotřebitelském úvěru pak nutno vzít v potaz, že se jedná o zvláštní právní úpravu povinnosti dlužníka vrátit bezdůvodné obohacení, jež se uplatní v případě neplatnosti úvěrové smlouvy pro nesplnění povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Tuto úpravu lze označit za speciální k obecné úpravě vydání bezdůvodného obohacení v tom, že poskytovatel úvěru má nárok toliko na nesplacenou jistinu úvěru bez dalších smluvených úroků a poplatků, nadto v nové době splatnosti (buď mezi účastníky dohodnuté, anebo soudem určené), která neodvisí od výzvy věřitele k plnění, nýbrž od možnosti dlužníka (spotřebitele). Nejvyšší soud dále uvedl, že spotřebitel je povinen vrátit celou poskytnutou jistinu, avšak v takových splátkách, v jakých je schopen splácet. Pokud spotřebitel vrací poskytnutou jistinu podle svých možností, nemůže se dostat do prodlení, což je hlavním cílem ochrany. Za situace, kdy právní úprava v případě dlužníka v postavení spotřebitele předpokládá vrácení jistiny spotřebitelského úvěru v době přiměřené jeho možnostem, nelze takové plnění dlužníka-spotřebitele bez dalšího považovat za konkludentní uznání dluhu dle § 2054 odst. 2 občanského zákoníku, se kterými § 639 občanského zákoníku spojuje přerušení a běh nové desetileté promlčecí lhůty, neboť takové plnění dlužníka-spotřebitele směřuje primárně k plnění dluhu v době jeho splatnosti, nikoliv k tomu, že dluh bude uhrazen v dodatečné lhůtě. Odvolací soud proto věc posoudil nesprávně.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 3. 2010, sp. zn. 32 Cdo 1008/2009, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2003, sp. zn. 32 Odo 861/2001, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 1. 2023, sp. zn. 33 Cdo 1746/2022, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. 23 Cdo 2914/2015, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2022, sp. zn. 33 Cdo 3675/2021

Relevantní ustanovení: Ust. § 639 a § 2054 občanského zákoníku, § 87 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 101/2023

Datum rozhodnutí: 20. září 2023

Závěr: *Právní úprava předpokládá platné započtení i promlčené aktivně započítávané pohledávky tehdy, pokud věřitel z této pohledávky mohl k započtení přistoupit již před tímto promlčením, za podmínky, že jsou obě pohledávky jinak způsobilé k započtení. Je-li aktivně započítávaná pohledávka jinak kompenzabilní (započítatelná), pouze následným promlčením již svoji kompenzabilitu neztrácí. Jde-li o pasivně započítávanou pohledávku, předpokladem započtení proti jiné pohledávce je splnitelnost daného dluhu, nikoli jeho splatnost. Splnitelnost představuje právo plnit svůj dluh; je proto třeba dluh dlužníka-spotřebitele spočívající v povinnosti vrátit poskytnutou jistinu spotřebitelského úvěru v době přiměřené jeho možnostem podle § 87 zákona o spotřebitelském úvěru považovat pro účely započtení za splnitelný od doby jeho vzniku, bez ohledu na splatnost takového dluhu.*

Obsah: (Pozn.: Výchozí skutkové okolnosti jsou totožné s popisem uvedeným v předchozím rozhodnutí Nejvyššího soudu, přičemž jsou doplněny tak, jak je dále uvedeno. Mezi účastníky byly uzavřeny postupně dvě smlouvy o úvěru, přičemž právní důsledky plynoucí z první smlouvy byly popsány výše.) Co se týče druhé smlouvy o úvěru, její vztah k první smlouvě byl dán tím, že na dluh z druhé smlouvy zaplatil žalovaný částku vyšší, než byla jistina úvěru. Poté, kdy žalovaný zjistil, že i tato druhá smlouva je neplatná pro nedostatek v posouzení jeho úvěruschopnosti ze strany žalobce (věřitele), započtl částku přesahující jistinu z druhé smlouvy o úvěru na svůj závazek vrátit jistinu z první smlouvy o úvěru. Nižší soudy však tomuto závěru odmítly přiznat účinky (proto také žalobě zčásti vyhověly, jak je uvedeno shora), s tím, že právo žalobce na plnění z druhé úvěrové smlouvy již bylo ke dni, kdy žalovaný učinil započítávací úkon, promlčeno, a tedy účinky započtení nemohly nastat. Takový závěr však pomíjí skutečnost, že dle § 1982 odst. 2 věta druhá občanského zákoníku nastávají účinky započtení k okamžiku, kdy se obě pohledávky staly způsobilými k započtení. Současně v případě aktivně započítávané pohledávky pak dle § 1989 odst. 1 občanského zákoníku započtení nebrání ani její promlčení, nastalo-li po době,

kdy se pohledávky staly způsobilými k započtení. Právní úprava předpokládá platné započtení i promlčené aktivně započítávané pohledávky tehdy, pokud věřitel z této pohledávky mohl k započtení přistoupit již před tímto promlčením, za podmínky, že jsou obě pohledávky jinak způsobilé k započtení. Jinými slovy, je-li aktivně započítávána pohledávka jinak kompenzabilní (započítatelná), pouze následným promlčením již svoji kompenzabilitu neztrácí. Všechny předpoklady kompenzability započítávaných pohledávek musí být nepřerušovaně naplněny po celou dobu mezi okamžikem, ke kterému by měl nastat (zpětně) účinek započtení, a okamžikem, kdy je započtení realizováno. Ustanovení § 1989 občanského zákoníku z požadavku vymahatelnosti aktivně započítávané pohledávky po celou tuto dobu slevuje a ve shodě s § 617 odst. 2 občanského zákoníku stanoví, že lze realizovat jednostranné započtení i promlčené pohledávky. Podmínkou však je, aby aktivně započítávaná pohledávka nebyla promlčena v okamžiku, ke kterému by měl nastat účinek započtení. Věřitel proto může přistoupit k jednostrannému započtení své (již) promlčené pohledávky tehdy, pokud mohl (on) k započtení přistoupit kdykoliv před uplynutím promlčecí doby. Jelikož se právo vykonat započtení nepromlčuje, může (takový) věřitel započtení realizovat kdykoliv v budoucnu, dokud zůstanou naplněny (budou trvat) ostatní předpoklady započítatelnosti vzájemných pohledávek. Z uvedených důvodů nemělo promlčení vliv na pasivně započítávanou pohledávku (tj. nedoplatek věřitele z první úvěrové smlouvy), neboť žalovaný zde vystupoval jako dlužník a předpokladem započtení proti určité pohledávce byla toliko „splnitelnost“ daného dluhu. Proto bylo právní posouzení věci nesprávné.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1510/2019, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2021, sp. zn. 29 Cdo 2797/2019, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 2010, sp. zn. 31 Cdo 4291/2009, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2022, sp. zn. 33 Cdo 3675/2021.

Relevantní ustanovení: Ust. § 1982 občanského zákoníku.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 3197/2022

Datum rozhodnutí: 27. září 2023

Závěr: Zásada přímosti v procesu dokazování

sleduje, aby zjištění sporných skutečností bylo co nejvíce bezprostřední. Znamená, že soud musí použít především takové důkazní prostředky, které představují bezprostřední (přímý) pramen poznání zjišťované (dokazované) skutečnosti. Je-li k dispozici důkaz, který přímo poskytuje informace o zjišťované skutečnosti, má soud takový důkaz provést a nespolehat pouze na důkaz, který o dokazované skutečnosti podává jen nepřímou zprávu. Zásada bezprostřednosti (přímosti) občanského soudního řízení není naplněna ani tehdy, jestliže se soud namísto výpovědi svědka (§ 126 o. s. ř.) nebo výpovědi účastníka řízení (§ 131 o. s. ř.) o tom, co viděl, slyšel, nebo jinak bezprostředně vnímal svými smysly, spokojí s písemným (čestným) prohlášením takové osoby (s tím, že příslušná osoba to, co viděla, slyšela, nebo jinak bezprostředně vnímala svými smysly, zaznamená na listinu, kterou se provede důkaz). Není samozřejmě vyloučeno, aby i taková listina sloužila jako plnohodnotný důkaz o určité skutečnosti, např. tehdy, jestliže výslech osoby, která prohlášení pořídila, není možný (jde o osobu neznámého pobytu nebo o osobu, která v mezidobí zemřela), nebo tehdy, přijmou-li sporné strany na základě takového důkazu v něm popsané skutečnosti za zjištěné (mezi nimi dále nesporné). Pokud tyto podmínky naplněny nejsou, dochází k porušení zásady přímosti.

Obsah: Spor byl veden o uložení povinnosti souhlasit s přijetím částky složené do soluční úschovy soudou třetí osobou. Mezi účastníky bylo sporné, kterému z nich náleží právo k předmětu úschovy, přičemž každý z nich toto právo dovozoval ve svůj prospěch, a to z rámcových smluv, které separátně uzavřeli se složitelem. Ten pak, protože byl v nejistotě, kterému z účastníků plnění náleží, složil jej do soudní úschovy. Soud prvního stupně žalobě vyhověl a uložil žalovanému povinnost udělit souhlas s vydáním předmětu úschovy žalobci. Vyšel z rámcové smlouvy uzavřené mezi složitelem a žalobcem, jejíž existence a obsah byly potvrzeny mj. čestnými prohlášeními jednatelů složitele a žalobce. Odmítl argumentaci žalovaného, že složitel byl žalobcem při uzavření rámcové smlouvy uveden v omyl co do totožnosti příjemce plnění a že vskutku zamýšlel uzavřít rámcovou smlouvu se žalobcem, nikoliv s osobou žalovaného. Rozsudek potvrdil i odvolací soud, který k námitce nedostatečného dokazování založeného na čestných prohlášeních jednatelů uvedl, že upuštění od jejich výslechu bylo odůvodněno „covidovými opatřeními“ a navíc o obsahu čestných prohlášení nelze mít pochybnost. V podaném dovolání žalovaný namítal, že nižší soudy se zaměřily pouze na

formální otázku, a to mezi kým byla uzavřena rámcová smlouva, nevzaly v potaz protiprávní jednání jednatele složitele i jednatele žalobce (ve věci došlo k odsouzení pro trestné činy), jakož i to, že složitel mohl realizovat své plnění jen díky tomu, že využil předmětů ve vlastnictví žalovaného. Z procesního hlediska namítal, že měli být jednatele žalobce a složitele vyslechnuti přímo, a že se tedy soudy neměly spokojit s čtením jejich čestných prohlášení. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Zjistil, že čestná prohlášení jednatelů si vyžádal sám soud prvního stupně, a to s ohledem na doporučení Ministerstva spravedlnosti vztahující se k opatřením přijatým v souvislosti s pandemií covid-19. Návrhu žalovaného na přímý výslech jednatelů, který byl odůvodněn tím, že čestná prohlášení nebyla činěna s náležitým poučením podle občanského soudního řádu a jmenovaní nebyli poučeni o následcích křivé výpovědi, soud nevyhověl s odůvodněním, že i čestná prohlášení se považují za listinný důkaz, pouze dokreslují vztahy mezi subjekty v době uzavírání smlouvy a soud se nedomníval, že by osobní výslech jednatelů společnosti přinesl do této věci jiný pohled na hodnocení důkazů, konkrétně na uzavřenou rámcovou smlouvu. Nebylo možno očekávat, že by osobním výslechem byly sděleny jiné skutečnosti, než které byly již sděleny v čestných prohlášeních. Nejvyšší soud připomněl, že při dokazování ve sporném řízení soud není odkázán jen na formální návrh účastníka na provedení důkazu. Zákon připouští, aby rovněž ve sporném řízení soud provedl i jiné než účastníky navržené důkazy, jestliže během řízení vyšla najevo potřeba provedení těchto důkazů. Zákon vytyčuje meze dokazování z vlastní iniciativy soudu tak, že činnost soudu se nesmí vyznačovat pátráním po důkazech. Jinak řečeno, soud svou vlastní aktivitou nemůže do sporu vnášet skutečnosti, pro které není podkladu v obsahu spisu a ve výsledcích dosavadního řízení. Oprávnění soudu provést účastníky nenavržené důkazy se uplatní především v souvislosti s právním posouzením věci tam, kde soud bude na skutkový základ aplikovat právní předpis kogentní (donucující) povahy. Jestliže má rozhodnutí soudu odpovídat hmotnému právu, pak soud musí mít možnost zjistit též skutečnosti rozhodné podle hmotného práva, aniž by účastníci k jejich prokázání navrhli všechny potřebné důkazy, jsou-li pro soud dosažitelné a vyplývají-li z obsahu spisu. Dokazování z iniciativy soudu by tedy mělo být vyhrazeno jen pro výjimečné situace, kdy účastníku nelze při

jednání poskytnout poučení podle § 118a odst. 3 o. s. ř., ze spisu se přitom jednoznačně podává důkaz, jehož provedením soud zjistí stav sporné skutečnosti, a jeví se nepřiměřeným tento důkaz neprovést jen proto, že chybí účastníkův návrh na jeho provedení. Provádí-li soud za těchto podmínek důkaz, pak tak činí sice bez procesního návrhu účastníka řízení, jehož ohledně dokazované skutečnosti stíhá břemeno důkazní, avšak v jeho zájmu, a proto z hlediska koncentrace řízení s omezeními, jež by tohoto účastníka vázala, kdyby návrh na provedení důkazu podal sám. Pro Nejvyšší soud bylo v této věci rozhodující, že soud prvního stupně opatřil čestná prohlášení a provedl je k důkazu, aniž by účastníky poučil o nutnosti navrhnout relevantní důkazy postupem podle § 118a odst. 3 o. s. ř., současně pak aniž by jim sám sdělil, jaké důkazy obstará a provede. Současně však Nejvyšší soud neshledal, že by tyto nedostatky zakládaly vadu řízení, pro kterou by musel napadené rozsudky zrušit. Odlišně však Nejvyšší soud posoudil otázku nevyhovění důkaznímu návrhu na provedení účastnického výslechu jednatelů. Ve smyslu § 120 odst. 1 o. s. ř. soud neprovede důkazy, které jsou pro věc nerozhodné a nemohou směřovat ke zjištění skutkového stavu věci (ke zjištění skutečností předvídaných skutkovou podstatou právní normy), jakož i důkazy, které jsou zjevně nabízeny jen proto, aby řízení bylo účelově prodlouženo (důkazy pro rozhodnutí bezvýznamné). Stejně tak neprovede důkazy, které byly pořízeny nebo opatřeny v rozporu s obecně závaznými právními předpisy (důkazy nezákonné). Občanské soudní řízení je ovládáno (mimo jiné) zásadou přímosti (bezprostřednosti), která je (v subjektivním smyslu) vyjádřena v ustanovení § 122 odst. 1 o. s. ř. tím způsobem, že dokazování zásadně provádí soud, jenž rozhoduje ve věci, a to při jednání, které (nestanoví-li zákon jinak) nařídí předseda senátu k projednání věci samé a ke kterému předvolá účastníky řízení a všechny, jejichž přítomnosti je třeba. Důkazními prostředky listinné povahy v občanském soudním řízení mohou být (podle okolností projednávané věci) též písemná (čestná) prohlášení fyzických osob, jsou-li způsobila věrohodně prokázat určitou rozhodnou skutečnost. V objektivním smyslu zásada přímosti v procesu dokazování sleduje, aby zjištění sporných skutečností bylo co nejvíce bezprostřední. Znamená, že soud musí použít především takové důkazní prostředky, které představují bezprostřední (přímý) pramen poznání zjišťované (dokazované) skutečnosti. Zásada

bezprostřednosti (přímosti) občanského soudního řízení není naplněna ani tehdy, jestliže se soud namísto výpovědi svědka (§ 126 o. s. ř.) nebo výpovědi účastníka řízení (§ 131 o. s. ř.) o tom, co viděl, slyšel, nebo jinak bezprostředně vnímal svými smysly, spokojí s písemným (čestným) prohlášením takové osoby (s tím, že příslušná osoba to, co viděla, slyšela nebo jinak bezprostředně vnímala svými smysly, zaznamenaná na listinu, kterou se provede důkaz). Není samozřejmě vyloučeno, aby i taková listina sloužila jako plnohodnotný důkaz o určité skutečnosti, např. tehdy, jestliže výslech osoby, která prohlášení pořídila, není možný (jde o osobu neznámého pobytu nebo o osobu, která v mezidobí zemřela), nebo tehdy, přijmou-li sporné strany na základě takového důkazu v něm popsané skutečnosti za zjištěné (mezi nimi dále nesporné). Nepůjde-li však o takové situace (nebo o situace srovnatelné), pak v tom, že se soud spokojí s písemným prohlášením určité osoby o dokazované skutečnosti (lhostejno, zda soudem vyžádaným, nebo předloženým soudem z vlastní iniciativy dotčené osoby, případně z iniciativy některé ze sporných stran), lze spatřovat porušení zásady přímosti (bezprostřednosti) občanského soudního řízení, a tedy i vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Je tomu tak zejména proto, že při hodnocení důkazu výpovědí určité osoby (§ 132 o. s. ř.) spolupůsobí kromě věcného obsahu výpovědi účastníka řízení nebo svědka i další skutečnosti, které nemohou být zachyceny listinou, jako např. přesvědčivost vystoupení vypovídající osoby, plynulost, nejistota a kolísavost její výpovědi, ochota vypovídat přesně na dané otázky apod. Odmítnout provést výslech svědka na základě předpokladu, že by tento výslech nic nového pro věc nepřinesl, je nepřijatelné, neboť jde fakticky již o hodnocení důkazu, které však nemůže předcházet jeho provedení. Jinak řečeno, nelze předjímat, co by z důkazu (ne)mohlo snad plynout. Pokud takto nižší soudy postupovaly, rozhodly nesprávně.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. října 1998, sp. zn. 21 Cdo 1009/98, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 2018, sp. zn. 21 Cdo 1267/2018.

Relevantní ustanovení: Ust. § 120 odst. 1 a 2, § 126 občanského soudního řádu.

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu České republiky III. ÚS 1344/23

Datum rozhodnutí: 18. října 2023

Závěr: *Ke krácení dotace v plné výši by mělo docházet teprve v těch nejzávažnějších případech porušení pravidel či za existence zvláštních okolností.*

Obsah: Spor ve fázi předcházející řízení u Ústavního soudu byl veden o zkrácení dotace poskytnuté Ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO) stěžovatelce. Rozhodnutím MPO byla dotace zkrácena o 100 %. O zkrácení dotace bylo rozhodnuto ještě před tím, než byla dotace vyplacena stěžovatelce (dotace měla být poskytována ex post na již provedená opatření). Správní žalobu podanou proti rozhodnutí MPO správní soud zamítl a zamítnuta byla i kasační stížnost. V podané ústavní stížnosti stěžovatelka uvedla, že z právní úpravy rozpočtových pravidel (zákon č. 218/2000 Sb.) nevyplývá pro správní orgány povinnost nevyplatit dotaci či její část, pokud žadatel nesplňuje podmínky po její udělení, nýbrž je zde dán prostor pro správní uvážení, zda žadateli dotaci nevyplatit i v případě, že nesplnil či porušil podmínky pro její přiznání. Ministerstvo však při krácení dotace postupovalo formalisticky, pokud nevzalo při správním uvážení v úvahu specifické a nestandardní skutkové okolnosti věci a neprovedlo materiální posouzení jejího případu. Přestože došlo k naplnění cíle dotačního programu, nevzalo to ministerstvo v úvahu, což podle stěžovatelky zakládá nepřezkoumatelnost jeho rozhodnutí. Důvodem pro zkrácení dotace totiž mělo být zastavení řízení o první žádosti stěžovatele o dotaci na tutéž činnost, přičemž k zastavení řízení došlo z formálních důvodů pro údajné nedoložení potřebných listin, jakkoliv tyto listiny stěžovatel dodal. Stěžovatelka podala proti rozhodnutí o zastavení řízení správní žalobu, avšak tu vzala zpět na základě vyrozumění, že lze tutéž žádost podat znovu, protože finanční prostředky pro dotaci již byly alokovány. Stěžovatelka to považovala za snahu o smírné řešení situace, žalobu vzala zpět a podala druhou žádost o dotaci. Druhé žádosti o dotaci bylo nejdříve vyhověno, avšak následně bylo rozhodnuto o zkrácení (fakticky odnětí) dotace s tím, že žádosti vyhověno vůbec být nemělo. Stěžovatelka tvrdila, že

přestože z ryze formálního hlediska podmínky pro poskytnutí dotace splněny být nemusely, s ohledem na shora uvedené okolnosti a na spravedlnost není (materiálního) důvodu, proč dotaci krátit. Je to přesně ta kategorie specifických případů, kde správní orgán mohl ve smyslu § 14e odst. 1 rozpočtových pravidel učinit správní uvážení a dotaci přiznat, resp. nezkrátit. Důležitými aspekty, které měly být vzaty do úvahy při správním uvážení, měly být jednak vztah obou žádostí stěžovatelky, která druhou žádost považuje spíše za součást žádosti první, dále pak legitimní očekávání, které mělo stěžovatelce vzniknout v souvislosti se sdělením zástupce ministerstva k možnosti podat novou žádost o dotace a zajistit si tak její schválení a které vedlo ke zpětvzetí její žaloby proti rozhodnutí o zastavení řízení o první žádosti o poskytnutí dotace, a konečně i skutečnost, že byl fakticky naplněn cíl operačního programu a zachován motivační účinek dotace. Z vyjádření k ústavní stížnosti vyplynulo, že v souvislosti s podáním druhé žádosti již nebyla splněna podmínka časového testu pro poskytnutí dotace (druhá žádost byla podána s přílišným časovým odstupem od vynaložení nákladů, které měly být následně kompenzovány dotací), což stěžovatelka vědět mohla. Tato pravidla přitom nelze ze strany poskytovatele dotace překročit. Proto úvaha stěžovatelky, že vedlejší účastník měl možnost správního uvážení a v případě, že žadatel nespĺňuje podmínky pro udělení dotace, mu přesto dotaci udělit a nelpět na striktním formalismu, je zcela absurdní a odporuje zásadě, povinnosti a zájmu správního orgánu na ochraně veřejných financí, tj. šlo by o nezákonnou veřejnou podporu. Ústavní soud stížnosti vyhověl. Jakkoliv platí, že na získání dotace zásadně není právní nárok (§ 14 odst. 1 rozpočtových pravidel), je třeba v podmínkách právního státu princip právní jistoty vykládat ve spojení se zákazem arbitrárnosti tak, aby možnost uvážení státních orgánů byla omezena procedurami, které zabrání zneužití tohoto volného uvážení, přičemž tou nejlepší prevencí i následnou ochranou proti arbitrárnosti v postupu orgánů veřejné správy je přístup k soudu, který správní uvážení podrobí soudní kontrole. Proto Ústavní soud již dříve konstatoval, že pozastavení výplaty části dotace představuje zásah do legitimního očekávání příjemce na nabytí majetku, tj. zásah do práva na ochranu majetku a vlastnického práva, zakotveného v čl. 11 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv

a základních svobod. Dotační právo je upraveno především v rozpočtových pravidlech a dále v zákoně č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. V nynější věci bylo postupováno podle rozpočtových pravidel. Oba zákony se řídí shodnými principy, mimo jiné i zásadou přiměřenosti ve vztahu k postihům příjemců dotací, kteří porušili své povinnosti. V rozpočtových pravidlech je tato zásada zakotvena v § 14e, kde je výslovně uvedeno, že „poskytovatel nemusí vyplatit dotaci nebo její část, domnívá-li se důvodně, že její příjemce v přímé souvislosti s ní porušil povinnosti stanovené právním předpisem nebo nedodržel účel dotace nebo podmínky, za kterých byla dotace poskytnuta; je-li stanoven nižší odvod za porušení rozpočtové kázně podle § 14 odst. 5, výše nevyplacené části dotace musí být stanovena v rámci částek vypočítaných podle § 14 odst. 5. Přitom v rámci procentního rozmezí přihledne poskytovatel k závažnosti porušení a jeho vlivu na dodržení účelu dotace.“ Ústavní soud poukázal i na to, že na stejném principu je vybudována judikatura Nejvyššího správního soudu, která taktéž zohledňuje závažnost porušení dotačních pravidel (princip přiměřenosti). Jinak řečeno, ke krácení dotace v plné výši by mělo docházet teprve v těch nejzávažnějších případech porušení pravidel či za existence zvláštních okolností. Rozhodnutí o zkrácení dotace o 100 % nelze odůvodnit pouze nesplněním některé z podmínek, za kterých byla dotace poskytnuta, nesplněním povinností stanovených právním předpisem, resp. nedodržením účelu dotace (viz § 14a rozpočtových pravidel). Tyto skutečnosti mohou být totiž samy o sobě důvodem nevyplacení dotace pouze v případech nejzávažnějších pochybení. I v těchto případech jsou však primárním předpokladem, po jehož naplnění následuje provedení určitého správního uvážení (o charakteru a závažnosti pochybení), a nikoliv nutně přímo krácení celé dotace. Pouze tento výklad považuje Ústavní soud za odpovídající gramatickému znění a zejména smyslu § 14e rozpočtových pravidel, podle kterého „poskytovatel nemusí vyplatit dotaci nebo její část“ (tzn. nikoliv „nesmí“, nebo „nevyplatí“), přičemž v rámci procentního rozmezí přihledne „k závažnosti porušení a jeho vlivu na dodržení účelu dotace“. Pokud by totiž jakékoliv nesplnění povinností stanovených právním předpisem, resp. nedodržením účelu dotace vždy nutně vedlo k úplnému krácení dotace, pak by citovaná právní norma postrádala rozumný smysl. Již z jejího gramatického znění je totiž zřejmé, že se

předpokládá, aby poskytovatel dotace vždy zvážil důvodnost nevyplacení dotace nebo její části a závažnost porušení povinností jejího příjemce. Z ústavněprávního hlediska je pak podstatné, že v podmínkách právního státu má být v každém konkrétním případě pečlivě zvažována intenzita nesplnění právní povinnosti (resp. zákonem stanovených podmínek) ve vztahu k negativním dopadům, z tohoto porušení vyplývajícím. Jinak řečeno: samozřejmě platí, že zákonodárce může nastavit zákonnou úpravu i velmi striktně a výslovně stanovit, že nesplněním jakékoliv jasně vymezené podmínky musí být žádost o dotaci odmítnuta. Je-li však v zákonné normě výslovně předvídáno správní uvážení poskytovatele dotace, musí této svojí povinnosti dostát. V opačném případě se totiž protíví základnímu principu právního státu, podle kterého lze státní moc uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy). Dospěl-li vedlejší účastník k závěru, že stěžovatelka určitým způsobem podmínky pro poskytnutí či vyplacení dotace skutečně porušila (neboť podle něj nelze obě žádosti považovat za jednu a tutéž, a tedy podle něj nebyla formálně dodržena časová podmínka podání žádosti před samotnou realizací projektu), pak byl povinen provést správní uvážení, na jehož konci může být zcela jistě i krácení dotace v plné výši. Ovšem právě proto, že zákonodárce nespojil porušení pravidel výhradně s takovým závěrem (zkrácení dotace o 100 %), musí vždy správní orgán přesvědčivě odůvodnit, jaké aspekty vzal v tom kterém konkrétním případě do úvahy a které skutečnosti

jej vedly k závěru, zda vůbec a v jaké výši bude příjemci dotaci krátit. Krácení dotace nesmí být přepjatě formalistické a nepřiměřené ve vztahu k závažnosti porušení a naplnění účelu dotace. To je nutné posoudit právě v kontextu existence specifických okolností případu stěžovatelky, zejména existence již její první žádosti o dotaci, která byla bezesporu podána před realizací opatření k úspoře energie. Tato okolnost například zjevně dokládá, že stěžovatelka byla fakticky dotačním programem motivována. Další okolností, která může ovlivnit závěr vedlejšího účastníka, je i jeho vlastní značně nestandardní postup nejen ve smyslu (svým způsobem zavádějící) komunikace se stěžovatelkou po podání žaloby proti zastavení řízení o první žádosti o dotaci, ale i ohledně délky lhůt, ve kterých byly žádosti vedlejším účastníkem vyřizovány (viz níže). Součástí správního uvážení by mělo být rovněž posouzení, zda šlo ze strany stěžovatelky o zneužití dotace, jak poskytovatel hodnotil závažnost porušení podmínek a jeho vliv na dodržení účelu dotace, resp. zda by byl vyplacením dotace popřen smysl a účel dotačního programu. O rozsahu krácení dotace by pak mělo být rozhodováno s ohledem na zásadu přiměřenosti postihů v dotačním právu.

Související judikatura: Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14, usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 10. 2018, sp. zn. 1 Afs 291/2017.

Relevantní ustanovení: Ust. § 14 a § 14e zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, čl. 11 Listiny základních práv a svobod.

Zpracoval: Jan Tryzna